

GIORGIO AGAMBEN'İN BATI SİYASAL DÜŞÜNÇESİNE HOMO SACER İLE ELEŞTİREL BİR KATKISI

A Critical Contribution to Western Political Thought by Giorgio Agamben's
Homo Sacer

Burcu DOĞAN KOÇAK*

ÖZ

Siyaset felsefesi alanında önemli bir isim olan Giorgio Agamben, *Homo Sacer* adlı dokuz eserden oluşan serinin ilk kitabını 1995 yılında yayımlamıştır. Yazar, Türkçeye 2000 yılında çevrilen *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat* isimli eserinde modern Batı demokrasilerinde, hukuk, yönetim ve egemenlik kavramlarını tarihi bir temele oturarak tartışmaktadır. Agamben, günümüz siyasetinde, demokratik ve otoriter rejimler arasındaki ortak noktaların, demokrasilerin içinde barınan totaliter eğilimlerin aydınlatılmasını amaçlamaktadır. Batı siyasetinin temelde çıplak hayat ve siyasal hayat olan ikilikler üstüne kurulu olduğunu belirten Agamben, kökünü antik Yunan ve Roma'ya dayandırdığı biyopolitikanın egemen iktidarla iç içe geçerek hayat üzerindeki gücüne eğilmiştir. Olağanüstü hallerin istisna olmaktan çıkarak genel durumu temsil etmesiyle modern toplumlarda herkesin temel hukuki haklarını kaybederek potansiyel birer *homo sacer* olma ihtimali üzerinde durarak günümüzde yaşamın birçok farklı açıdan dev bir toplama kampına dönüştüğü iddiasını ortaya koymaktadır. Felsefe, siyaset bilimi, sosyoloji gibi pek çok alanın sınırlarında ustalıkla gezen Agamben, politikayı farklı bir şekilde düşünmenin imkânını gösterir. Bu çalışmada sosyolojik perspektifle Agamben'in eseri üzerinden kriz ve süreklilik olguları tartışılmış ve Agamben'e yöneltilen eleştirilere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: sosyoloji, kriz, biyopolitika, *Homo sacer*, Giorgio Agamben.

ABSTRACT

Giorgio Agamben, an important name in the field of political philosophy, published the first book of the series consisting of nine works called *Homo Sacer* in 1995. In his work titled *Sacred Man: Sovereign Power and Bare Life*, translated into Turkish in 2000, the author discusses the concepts of law, administration and sovereignty in modern Western democracies on a historical basis. Agamben aims to elucidate the common points between democratic and authoritarian regimes in today's politics and the totalitarian tendencies within democracies. Agamben argues that Western

* Dr., Serbest Araştırmacı, İstanbul/Türkiye. E-posta: brcdgnkck@gmail.com. ORCID: 009-009-5349-3447.

politics is fundamentally based on the dichotomy of bare life and political life, focusing on biopolitics originating from ancient Greece and Rome, where sovereign power exerts control over life. He asserts that states of emergency are no longer exceptions but have become the norm, putting everyone at risk of losing their basic rights and potentially becoming homo sacer, turning life into a massive concentration camp from multiple perspectives. Masterfully navigating the boundaries of many fields such as philosophy, political science, and sociology, Agamben shows the possibility of thinking about politics in a different way. In this study, the phenomena of crisis and continuity are discussed through Agamben's work from a sociological perspective and the criticisms directed at Agamben are included.

Keywords: sociology, crisis, biopolitics, *Homo sacer*, Giorgio Agamben.

Giriş

İtalyan Giorgio Agamben'in 1995'te yayımlanan *Homo Sacer* serisinin ilk kitabında Batı'nın siyaset ve egemenlik anlayışına radikal bir okuma yapılmış olup Batı siyasetinin temel taşının "egemen" ve "çıplak hayat" arasındaki ilişkide ele alınmıştır. Agamben kitabında egemenliğin en ayrımcı eyleminin yasaklayıcı ve terk edici yönü olduğunu savunmaktadır. Batı siyaset makinesinin ikiz kutupları olarak tanımladığı biyopolitika ile siyasal teolojii bir arada ele alarak egemenliğin sınırlarını çizmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında oluşan siyasal iklim ve yapı içerisinde Agamben'in bahsi geçen serisinde yer alan söylemlerin kaynak oluşturduğu görülmektedir ki bu da eserin etkinliğini ortaya koymaktadır. Eser, Heidegger'in yöntemine benzer şekilde hayat üzerine düşünmeyi geliştirerek başlar. Yani varoluşu anlamlı kılan temeli oluşturan hayat, aslına yerleşir. Bu başlangıç gelecek için de önemli bir temel oluşturur çünkü Batı metafiziğini ve bu metafiziğin şekillendirdiği siyaseti eserlerinde ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Agamben'in amacı, modernliği bir süreklilik haline getiren krizleri anlayabilmektir. Bu tutum beraberinde Agamben'in kriz ve süreklilik meselesinin radikalliğini sorgulama olanağı da ortaya koymaktadır.

Başka bir perspektiften bakıldığında Agamben'in çabası, Foucault'nun biyopolitika tartışmasını gözden geçirmek ve genişletmektir. Bu çaba aynı zamanda çağdaş dünyanın biyopolitik bir makine etrafında dengelendiğine dair bir beyan olup Batı siyasetinin doğasındaki tehlikeyi ortaya çıkarma çabasıdır. Agamben'in tutumu, Birinci Dünya Savaşı sonrasında hem ekonomik hem de siyasi krizlerle sarsılan Almanya'nın durumunu ortaya çıkarmak isteyen Benjamin'in çabalarıyla benzerlik gösterir. Agamben'e göre tüm dünyada olduğu gibi Avrupa da bir krizin içindedir ve bu krizden çıkış

mevcut durumun değiştirilmesiyle mümkündür. Kısaca *Homo Sacer*, çağdaş dünyadaki varoluşu bir bütün olarak kuşatan ve o dünyada var olan bir dizi gerçeklik ve yanılşamayı tespit etmeye çalışan bir entelektüelin küresel çabasıdır. Bu çaba, sürekli gözden geçirilen, gözden kaçırılan, göze çarpmayan ve en önemlisi radikalleştirmeyi amaçlayan bir çabadır (Benjamin, 2014).

Agamben'e göre yalın hayatı dışlayarak ve içselleştirerek kurulan siyaset, Batı siyasetinin temel ikilemini ortaya koymaktadır. Agamben dost-düşman ayrımını anlamlı bulmazken Carl Schmitt bunu Batı siyasetini kristalleştiren ve benzersiz kılan bir ayrım olarak öne çıkarmaktadır. Çünkü Schmitt'in dost-düşman ırkı, Agamben'in anlayışından hem antropolojik açıdan hem de oturduğu zemin açısından farklıdır. Schmitt'in Hıristiyan düşüncesinden miras aldığı orijinal günah, yani insan özünün antropolojik açıklaması, Agamben'in esnekliğinden sonra seçim yapmak için doğru bir temel oluşturmamaktadır. Agamben'in karakterlerinin şekillendiği zemin genel olarak antropomorfik bir zemindir. Kısaca Agamben'e göre Platon'dan Aristoteles'e, Orta ve Modern Çağ'a kadar Batı siyasetinin ana temasını kristalize eden şey, açık bir yaşam ile modern çağ arasındaki gerilim ve belli sınırları olan bir hayattır (Agamben, 2017).

Agamben, çağdaş siyasetin ve Batı'nın siyasi tahayyülünün tamamını biyopolitik ufka ayırırken, onu egemenlik teorisine teslim etmiştir. Eğer *homo sacer* teolojik ve seküler olanın sınırları üzerinden ancak yavaş yavaş anlaşılabilirse, o zaman egemenlik rejimi çağdaş siyaseti belirlemeye devam eder. Çünkü egemenlik teorisi, Schmitt'in ifadesiyle "sekülerleşmiş bir teoloji"den başka bir şey değildir. Schmitt'in siyasal olanı tanımlarken kullandığı teolojik kalıntılar hatalıdır ki bu Agamben için önemlidir. Ancak bu aynı zamanda Schmitt'in egemenlik tanımındaki paradoksu da ortaya çıkartmaktadır. Agamben, Schmitt'in meşhur "Egemen, olağanüstü hal kararını veren kişidir" tanımının bir anlam taşıdığını düşünmektedir. Bu tanıma göre egemen, kendisini hukuk düzeninin hem dışında hem de içinde bulmaktadır. Daha açık bir ifadeyle egemen, hukuk düzenini değiştirme yetkisine sahipse hukuk düzeninin dışında ve üstündedir, ancak bir noktada kendisi yönettiği için mevcut hukuk düzeninin içindedir (Schmitt, 2016).

Agamben, istisnai bir örgütlenme olmaksızın egemeni analiz ederken, söz konusu istisnanın uygulamalarını ortaya koymaya çalışmaktadır. İtalyan çeşitlemeleri arasında ilerledikçe, istisnanın ve *homo sacer*'in neden teolojik ve seküler olanın sınırlarına doğru ilerlediği açıkça ortaya çıkmaktadır. Schmitt gibi istisnanın da pozitif hukuka dayanan, hatta pozitif hukuku aşan bir

boyut olduğu anlaşılmaktadır. İstisna, bu pozitif yasanın ötesine geçen yönüyle bir nevi dışlamadır. Ancak dışlamada istisna ilgisiz değildir ve kaosun oluşmasına neden olmaz. Nitekim istisna hali de hükümdarın kuralına göre bekleme süresi şeklindedir yani bir özelliğin tamamen terk edilmesi değil dışlanması durumudur.

Agamben, egemenlik ile istisna arasında seçim yaparak bir başka paradoksu ortaya çıkarırken, anayasal gücü ve anayasama gücü konusunu ele alır. Bu iki kavramı açıklarken, anayasal gücü devletin içinde, anayasama gücünün ise onun dışında bir şey olduğunu ifade eder. Düşünüğe göre bu ikisi arasında dengesiz bir ilişki vardır. Bu dengesizliğin gerekçesi, kurucu gücün egemen gücün bir oluşumu olarak günbegün belirlenmesidir. Bu durum siyasal olanın olanağını ortadan kaldırdığı için kurucu gücü egemenden ayırmak şarttır. Bir başka deyişle, kurucu gücü egemenlikten ayırmayan bir siyasal kavramın bu şekilde ortadan kaldırılması, onun ontolojik bir nitelik kazanmasına neden olur. Mutluluğun daha da belirginleşmesiyle egemenliğin elindeki kurucu iktidar, varoluş biçimlerini belirleyen bir araca dönüşür (Schmitt, 2016).

1. Giorgio Agamben'i Anlamak

Roma'da 1942 senesinde Ermeni kökenli Cenevizli bir ailede dünyaya gelen Agamben Roma'nın kozmopolitliğini ailesinden kazanmıştır. Babası Agostino Agamben Jr. ticari kaygılarından ziyade kişisel zevkleri doğrultusunda sinema ve fotoğrafçılık ile ilgilenmiştir. Agamben'in annesi ise bir kimyacıdır. Agamben'in sanata ilgi duyan bir ailede büyümesi, onun ilgilerinin gelişimine önemli katkı sağlamış ve entelektüel bir okuryazar olmasına yol açmıştır (URL-1). 1960'lar Agamben'in düşüncelerinde etkili ve belirleyici olan bir yıl olup *Angelus novus: saggi e frammenti* [Angelus Novus: Denemeler ve Fragmanlar] kitabıyla ön plana çıkmaktadır. Düşünce yapısı üzerinde önemli etkileri olan bu kitap hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Walter Benjamin'in Louis Aragon'un *Le Paysan de Paris* [Paris Köylüsü] kitabına ithafen sözleri şu şekildedir: "Geceleri, yatağa uzandığımda, iki üç sayfadan fazla okuyamıyorum çünkü kalp o kadar hızlı çarpmaya başlıyor ki kitabı bırakmak zorunda kalıyorum." (Agamben, 2017).

Fransa'da başlayan ve hızla birçok ülkeye yayılan 1968 Olayları esnasında Fransa'da bulunan Agamben, İtalya'da yaşanan süreci de yakından takip etmiştir. İtalya, 68 Olaylarını Fransa'ya göre daha sert ve uzun bir şekilde deneyimlerken bu yaşananlar İtalya'nın devrimci pratiğinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Nitekim Fransa'da 68 Olayları bir ay sonra sona

ererken, İtalya’da 1970’lerin ortalarına kadar devam etmiştir. Ancak bu dönemde İtalya’daki fabrikaların mücadelesi diğer Avrupa ülkelerinde de farklı bir uygulamanın ortaya çıkmasına işaret etmektedir (Hardt, 1996).

Agamben 1974 yılında Fransa’ya yerleşmiş, bir süre Haute Bretagne Üniversitesi’nde İtalyanca dersler vermiştir. Bu dönemde Italo Calvino, Agamben’i France Yates ile tanıştırmış, bu ilişki sayesinde Agamben, İngiltere’ye giderek Londra Üniversitesi’nin Warburg Enstitüsü’nde filolojik araştırmalar yapma fırsatını yakalamıştır. Agamben, Warburg Enstitüsü’ndeki verimli araştırmaların ardından Paris’e geri dönmüş, burada Haute Bretagne Üniversitesi’nde dilbilimi ve Orta Çağ kültürü dersleri verirken ayrıca Italo Calvino ve Cladio Rugafiori ile birlikte dönemin baskıcı kültürünü tartışabilecekleri bir dergi çıkarmak için çalışmalar yürütmüştür. Bu dergi ile aynı zamanda temel düşünce ve deneyim kategorilerini de kapsamayı planlamışlardır. Seçtikleri kavram çiftleri aracılığıyla günü düşünerek günün ötesine geçmeyi dilemişlerdir. Fransa’da yaşayan bu üç İtalyan’ın çıkarmak istediği dergi, yayın hayatını sürdüremese de, Agamben’i “Homo sacer” projesine hazırlamıştır.

Bu yıllarda yapısalcılık ve tarihselciliğe yönelik eleştirilerini kendi düşünceleri çerçevesinde rafine etmeye başlamış olan Agamben, tarih öncesi bir tarihe gitmeyi amaçlayarak tarihin kapsamını ortaya koyar. Ancak kapsamı sunduğu tarih, kronolojik bir tarih değildir. Modern, farklı bir tarih anlayışına sahip düşünürün “tarih” derken kastettiği, ele aldığı olgunun ilk arketipine, yani geleneğin başlangıcına doğru özgürleştirici bir yolculuktur. 1990’lı yıllarda Agamben yavaş yavaş yönünü siyasete çevirmeye başlar. Daha önce dil dengesi, genel sanat ve kültür konularına odaklanan kalemi, üslubu ve yapısı artık değişmek üzeredir. Berlin Duvarı’nın yıkılması, Çin’deki Tiananmen Meydanı protestoları ve Doğu Avrupa’da yaşanan sosyalizm olayları, Agamben’in siyasi değerlerine yönelik tepkiyi kışkırtan mekanizmalar olarak hizmet etmiştir. Aslına bakılırsa bu dönemde tüm dünya bir krizle boğuşmuştur. 1989 yılında İkinci Dünya Savaşı’nın ardından tüm dünyayı etkisi altına alan “iki süper güç” arasındaki gerilim dengenin bozulması ile birlikte son bulmuştur. Dünya üzerindeki iki süper gücün sürekli mücadelesi, Hannah Arendt’in çok önceden dikkat çektiği savaş, uzayda bir güç gösterisine neden olurken bütün bunlar, uluslararası politikadan ülkelerin iç politikalarına kadar birçok alanda iki süper gücün egemen olmasına neden olmuştur.

1980’li ve 1990’lı yıllarda Batılı aydınlar milliyetçilik tartışmalarını yeniden canlandırmıştır. Bu tutum Soğuk Savaş sürecindeki büyük yıkımın ardın-

dan yeni bir çözüm çabası olarak da görülebilir. Nitekim Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Batı'nın tarih sahnesindeki rolünün değiştiğine dair genel görüş hâkimiyet kazanmıştır. Tüm bu düşünceler bu kriz ortamında ortaya çıkarken aynı şekilde Avrupalı kişiliği de özellikle birçok Avrupalı entelektüel tarafından tartışmaya açılmıştır. Doğu ve Batı Almanya arasındaki sınırların kalktığı gibi, Avrupa'nın doğusu ile batısı arasındaki ayırım da sona ermiştir. Gelinek noktada "Avrupalılık" kavramının birçok aydın tarafından yeniden tartışılmaya ve krize maruz kalmaya başladığına işaret eden göstergeler bulunmaktadır. Avrupa eğitiminin temellerini oluşturmak ve bunu dünya standartlarında sunmak toplumsal gelişim adına büyük önem taşımaktadır. Agamben'in siyasete dönüş dinamiği yukarıda bahsettiğimiz arayışların tamamıyla aynı mantıktan kaynaklanmaktadır. Ancak Agamben, aynı dönemde üretilen çoğu formülden farklı bir formülü okuyucularına sunabilmektedir.

Onun siyasete dönüşünün ilk sinyali veren "La comunità che viene" [Gelecek Cemaat] başlıklı metindir. 1990 yılında yayımlanan bu çalışmada yeni siyasal aygıtın olası şekli ve onu yaratacak kitle tartışılmaktadır. Aynı dönemde tartışılmaya başlanan milliyetçiliğin tam tersi bir yol izleyen Agamben'e göre gelecek toplum tekillikler üzerine inşa edilmelidir. Bu tekillikler kendilerini dayatmamalı, ancak ulus devletin güncellemelerini ve onun tehditlerine yönelik garanti koşullarını sunmalıdır. Agamben'in tekilliğin ortaya çıkacağı yeni oluşumu Franz Kafka'nın kapı metaforundaki kişiyi andırmaktadır. Nitekim kapıdan girdiğinizde yeni bir gerçeklikle karşılaşacaksınız. Eser Kafkaesk bir kimliğe sahiptir. Pek çok yoruma göre karanlık ve karamsar olarak görülen Agamben, yüzyılın her köşesini kuşatan bu siyasi denklemde çıkış yolunun mesihçi bir formülle çözüleceğine işaret etmiştir.

2. *Homo Sacer*'in Kavramsal Çerçevesi

Eserin anlaşılır bir şekilde okunabilmesi için Agamben'in kullandığı terminolojinin çözülmesi gerekli görülmektedir. Zira Agamben eserini belirli kilit kavramlar üzerine bina etmiştir. Bu noktada *zoe* ve *bios* ayrımından yola çıkan Agamben, eserinde modern siyasetin kavramsal olarak ikilikler, karşıtlıklar, birbirinden ayrı görünen dikotomik kavram ve kategoriler üzerine kurulu olduğuna ve demokratik toplumların yapısının aslında demokratik görünümü totaliter yapılar olduğuna değinmektedir. Agamben'e göre, Batı siyaseti alışlagelmiş, sağ-sol, özel-kamusal, mutlakiyetçi-demokratik, dost-düşman gibi kategorilerin ötesinde, çıplak hayat-siyasal varoluş, dışlama-içleme gibi ikilikler üzerinden açıklanabilmektedir.

Homo sacer projesi, egemen iktidarın hayat üzerindeki gücüne Foucault'nun biyopolitika kavramı üzerinden ve Arendt'in modernitede politik sahnenin merkezinde biyolojik hayat olduğu yaklaşımından yola çıkarak bu çalışmalarda gördüğü eksikleri tamamlama amacı taşır. Agamben'e göre biyopolitika ve egemenlik temelde iç içe kavramlardır ve hayatın biyopolitika indirgenmesi çalışmanın temel konularındandır. İnsanın biyolojik varoluşunu çıplak hayat olarak kavramsallaştıran Agamben, biyopolitika kavramının araştırma alanını, Batı politikası tecrübelerinin temellerine Antik Yunan ve Antik Roma'ya kadar geri götürmüş ve kavramın egemen güç ve toplama kampları ilişkileri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu noktada Roma hukukunda karşımıza çıkan, öldürülebilir ama kurban edilemeyen *Homo sacer*-kutsal insan, hayatın siyasi düzene dâhil edilmesinin belirli anlamlarda dışlanmasıyla mümkün olabileceğinin ve egemenliğin de alanını belirlenmesinin bir sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Agamben, olağanüstü hallerin demokrasilerin hem kendilerini hem vatandaşlarını korumak maksadıyla ne ölçüde demokratik olmayan yollara başvurmayı uygun gördüklerini sorgulamakta ve zaman içinde bu olağanüstü hallerin daimi ve olağan hale geldiği şeklinde bir tespitte bulunmaktadır. Agamben'e göre oluşan bu istisna hali siyasi iktidarın en belirgin şekilde görülmesini sağlamaktadır. Siyasi iktidarlar, vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini korumaktan ziyade onları gerekli gördüğü koşullarda her türlü haktan mahrum edebilecek ve ölüme terk edebilecek birer tahakkümdür. Agamben'e göre istisna kavramı, yasa ile yasal olmayan arasında yer alan belirsiz bir oluşumdur. Burada bu karşıt durumların istisna hali ile nasıl tekrar tesis edildiği önemli bir noktadır.

2.1. *Zoe ve Bios*

“Bu kitabın başkahramanı çıplak hayattır, yani öldürülebilir fakat kurban edilemeyen bir insan olan *homo sacer*-kutsal insanın hayatıdır” (Agamben, 2020: 17). Bu eserde yazar, kutsal insanın modern siyasetteki hayati işlevini ortaya koymaya çalışacağına değinmektedir. Agamben, eserin giriş bölümüne daha sonradan detaylandıracağı ve görüşlerini temellendireceği iki kavramsal ayrım olan “zoe” ve “bios”un etimolojik tanımlamalarını yaparak başlamaktadır. Zoe ve bios’un tam olarak kavranması kitapta tartışılacak olan biyopolitika, egemen, istisna hali, *homo sacer*-kutsal insan ve modern devlet kavramlarının netleşebilmesi ve Agamben’in argümanlarının köklerinin anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Eski Yunan dilinde hayatı, yaşamı tanımlamak için kullanılan bu kavramlardan ilki olan “zoe”, bütün canlı varlıkların ortak özelliği olan canlı olma, yalın yaşam, çıplak

hayatı ifade ederken “bios”, birey veya grubun yaşam biçimine, çerçevesi belli bir hayat tarzına işaret etmektedir. “Bios”, meşrulaştırılmış sosyal hayat, toplum içi hayat, ahlaki değerleri olan, yapılandırılmış “iyi” hayat (Agamben, 2020: 16), yani eski Yunanlılara göre siyasi, politik alanda temsili olan hayattır. “Zoe” ise çıplak hayat, hayvansı hayat, canlı olmanın doğal eylemleri, üreme gibi doğal durumlara odaklanan, beşeri normlar, sosyal, etik ve ahlaki kurumların dışında olandır. “Bios”, toplumsal hayatta temsil edildiği için tanınmakta ve toplum tarafından korunmaya alınmaktayken “zoe”nin toplumun tasarrufuna bırakılması söz konusudur. Eski Yunan’da bireylerin bu ikisine de sahip oldukları düşünülmektedir (Agamben, 2020: 9-11).

“Bios” ile insan, “zoe”deki çıplak hayat halinden “yükselerek” bir “üst mertebeye” taşınmaktadır (Askofare, 2004: 195). Burada dilin önemi büyüktür, hayvanlar ses çıkarabilirken insanlar konuşabilmektedirler ve bu konuşabilme hali Aristoteles’in deyimiyle onları doğruyu yanlıştan ayırabilme becerisiyle, değerlerin oluşumuyla donatarak “bios”un oluşumunu sağlamaktadır (Agamben, 2020: 16). Aristoteles’in *Politika* isimli eserinde, yalın, doğal hayatın *polis*-kentten belirgin bir şekilde ayrıştırılarak sadece evden ibaret kabul edildiğinden söz ederken, “siyasal bir hayvan” olarak tanımladığı insanın bu siyasal olma halinin insan cinsini belirleyen en özgül farklardan biri olduğunu belirtmiştir (Agamben, 2020: 10). Kadın, çocuk, akli dengesi yerinde olmayanlar siyasi hayata katılımları olmadığından “zoe”den ibaret kabul edilmektedir (Karsenti, 2009: 355). Böylelikle Agamben, ileride göreceğimiz şekilde “zoe” özel hayat/ev hayatı “bios”u ise kamusal alan/siyasal hayat şeklindeki ikililiklerin temeli olarak almasıyla biyopolitika tarihini sadece modern dönemle sınırlandırmamakta, eski Yunan’a kadar geri götürmektedir. Batı siyasetinde siyaset ve hayat arasındaki ilişkinin anlaşılması, çıplak hayatın siyasallaştırılması ile bu tanımlamalar üzerinden açıklanabilmektedir.

Modern devletlerde toprak temelli bir devletten insan ve nüfus temelli bir devlete geçilmesi, ulusun “bedeninin” vatandaşlarının bedenlerinden oluştuğu metaforu, yalın canlı bir beden olan insanın siyasal stratejilere dahil edilmesi, Foucault’nun tabiriyle “biyolojik modernliğin eşiğidir.” Nüfus temelli bir siyasete geçişle egemen iktidarın, toplumun bir ulus olarak sağlığının ve biyolojik hayatının üzerine odaklanmasıyla geliştirdiği siyasal tekniklerin insanı “hayvanlaştırdığını” ve bu şekilde insanların yönetiminin mümkün olduğunu belirtilmiştir (Agamben, 2020: 16-20). Burada devlet, doğum, ölüm, sağlık, üreme, kürtaj, kısırlaştırma, öjeni, soybilim gibi tüm

konularda kontrol sahibi haline gelmektedir (Genel, 2004: 179). Dolayısıyla bu imkânlarla hayatı korurken soykırıma yetki vermek de mümkün olmaktadır (Agamben, 2020: 11-13). Amaca uygun şekilde bir dizi teknoloji de kullanılmak suretiyle “uysal bedenler” yaratan biyopolitika ve ulaştığı disiplinci denetim ile kapitalizm gelişip zafere ulaşmıştır.

Biyoloji kendi doğası çerçevesinde totaliter bir yapıya sahiptir, “anormal” olanı sistemden dışarı atma hakkı, insanları çıplak haline çevirebilme hakkı istisna durumu ile egemenin hakkına dönüşmektedir. Biyoloji ile birlikte özne ile nesne, “zoe” ile “bios” birleşip modern devlet yapısında özne biyolojik nesneye yani siyasi hakları olan çıplak hayata dönüşmektedir (Derumeaux, 2010: 70). Dolayısıyla çıplak hayatın siyasallaştırılması modernliğin belirleyici olgusunu oluşturmaktadır. Devletin siyasal usullerle “bios” olarak özneleştirdiği ve merkezine konumlandığı birey, çıplak hayat ile egemen iktidarın kontrolü altına girmektedir. Burada “bios” ve “zoe” yani özne ve nesnenin birbirine geçtiğini görüyoruz. Yani modern devletlerde özneler, sistemin içinde biyolojik birer nesneye, siyasi hakları olan birer çıplak hayata dönüşüyor. Bütün istisnaların kural olmasıyla, çıplak hayat alanı, gün geçtikçe siyasal alanla örtüşmeye başlamış, dolayısıyla dışarı ile içeri, “bios” ile “zoe” üst üste binerek, birbirine karışarak, birbirinden ayırt edilemez bir şekilde bir belirsizlik hali ile Batı siyasetinin temel ikilikleri hayat bulur olmuştur. Batı siyaseti çıplak hayatı bir yandan siyasal düzenden dışarken öte yandan onu içine hapsederek istisna durumunda temelini bulur (Agamben, 2020: 16-18).

2.2. Egemen

Agamben, “egemen” kavramını incelerken Alman filozof ve hukukçu Carl Schmitt’in tanımlamasından yola çıkar. Öncelikle egemen kavramının anlaşılabilmesi için “istisna” kavramının incelenmesi ve izah edilmesi gerekmektedir. Savaş, saldırı, kaos gibi genel düzeni ve huzuru bozacak olağanüstü bir durum istisna halini oluşturur ve istisna haline karar veren kişi de egemendir. İstisnai durum meydana geldiğinde egemen anayasadaki maddelerin bir bölümünü veya tamamını yürürlükten kaldırabilir. Bir başka ifade ile istisnai durumda egemen, “toplumun refahının” oluşturulabilmesi için hukuk düzenini aşarak mutlak yetki elde edebilir. “Yasa koymak için yasaya ihtiyacı olmayan” (Agamben, 2020: 29) egemen, hukukun ona sağlamış olduğu haklarla hukuk kurallarını “askıya” alabilme imkânı olduğundan hukukun hem içinde hem dışında olmasına, bir başka ifadeyle egemenin dışlanma yoluyla içlendiği bu ilişki biçimine “*istisna ilişkisi*” adı verilmektedir. Kuralın askıya alınmasıyla yaratılan ve hukuksal bir durum olarak ta-

nımlanamayan bu ilişki biçimi, bir sınır niteliğine sahip olmaktan ziyade içeri ile dışarı arasındaki “*siege-eşik*” olarak belirtilmiştir. Agamben, bu noktada bu istisna ilişkisinin zamanının temel siyasi yapısı haline geldiğini ve Batı siyasal geleneğinin temel paradokslarından olduğunu belirtmektedir (Agamben, 2020: 29-31).

Hukuk ve dil arasında bir bağlantı kuran Agamben’e göre *langue* ve *parole* yani dil ve söz arasındaki farkın, anlatılmak istenenin dışında bir anlam kastetmesi gibi bir istisna hali oluşturarak hukuk da hukuksal olmayanı aslında içine dahil etmektedir (Agamben, 2020: 34). Buradan yola çıkarak Agamben, eski Yunan şair Pindar’dan (İ.Ö. 640-558) alıntılacağı bir dörtlükle *nomos* yani kanun, yasa, hukukun egemenliğini şiddetin haklılaştırılması temelinde tanımlandığına değinmektedir. Bu dönemde zıt olarak kullandıkları *bia* ve *dike* yani şiddet ve adalet kavramlarının bir arada kullanılması, hukukun önemli bir başarısıdır. Bu başarı paradoksal bir şekilde birbirine zıt olan iki kavramın bir araya getirilmesinin mümkün kılınmasında yatmaktadır (Agamben, 2020: 43). İstisna durumu, hukuk ve şiddet arasındaki irtibatı mümkün kılmaktadır ve yasa ile sınırlandırılmamış şiddet egemenliğin ayırıcı vasfıdır. Bu vasıfla siyasi aygıtlar “kanunsuz” olan uygulamalara hukuksal bir temel kazandırılmaktadır (Karsenti, 2009: 358).

“Egemenliğin paradoksunun kendisini en iyi gösterdiği yer anayasama gücü sorunu ve bunun anayasal güçle ilişkisidir” diyen Agamben, aralarındaki ilişkiyi “yasa koyan şiddet” ve “bu yasayı koruyan şiddet” olarak Benjamin’den alıntıyla sunmaktadır. Hukuk kurallarını aşan şeyler olarak egemen iktidar ve anayasama gücü, bu belirsiz konumlandırmada anayasama sürecini istisna olarak harekete geçiren her türlü kararı alma yetkisine kavuşmaktadır (Agamben 2020, 53-55). Bu yetki ve eyleme geçme durumu bir belirsizlik alanı yaratarak aslında egemenliği yaratmaktadır. Buradan egemen iktidarın bu belirsizlik alanında sürekli olarak kendini tekrardan üretebileceği anlamı çıkmaktadır. Egemen, “konuşan hukuk” a dönüşüp hukukun kendisi olarak kanunları “dikte” eden ve kimin veya nerenin istisna olduğuna karar veren kişidir (Derumeaux, 2010: 61). İstisna durumunun paradokslarından birisi bu durumdayken yasanın ihlalini yasanın uygulanmasından ayırmanın imkânsızlığıdır, dolayısıyla aslında “bir kuralı ihlal eden şeyler ile bu kural doğrultusunda yapılan şeyler tamamen birbirine geçmektedir” (Agamben, 2020: 75).

Egemenin dışsallaştırırken içselleştirme hali ile yazar, ilerleyen bölümde göreceğimiz *homo sacer* kavramının modern devletlerde yer alış şeklini hazırlamış olmaktadır. Egemen ve *homo sacer* kavramları bu pozisyonları

itibariyle birbirlerine simetrik bir karşıtlık oluşturmaktadır. Agamben'e göre egemenlik önemlidir. Çünkü egemenlik ilişkisi hem modern hem de Batı siyasi düzeninin tamamındaki toplumsal şemayı belirlemektedir. Aynı zamanda egemenlik hukuku, siyaset ve şiddet arasındaki ilişkinin yapılanmasını da ortaya koymaktadır. Yani egemenlik tartışılırken ulusal düzeyde anayasanın hukuka uygunluğu ve başkalarının niteliği de incelenmektedir. Agamben egemenlik ilişkisinde yasallığı ve eşitliği gösterirken liberal siyaset biçimlerinde de meşruluk arayışı mevcuttur. Çünkü Fransız egemenlik kurgusunda meşruiyetin yeri yoktur. Ayrıca Foucault'nun biyoiktidar okuması da egemenlik okuması içinde yer almaktadır. Agamben'e göre biyopolitika, Batı'nın siyasi tutumlarını gösteren benzersiz bir teorik araç kutusudur. Çünkü Agamben'e göre bölgenin tek muhatabı bedendir. Yani egemen okumalarda olduğu gibi ne egemen egemendir, ne de muhatap tebaadır, yurttıştır. Agamben'in egemenlik anlayışında toplumsal bir ilişki yoktur. Biyopolitik makinenin yarattığı *homo sacer* figürü vardır. *Homo sacer* sınır kavramıdır. Agamben'e göre kutsal kişi anlamına gelen bu kavram, ancak kutsalın kökenine yönelik titiz bir inceleme ile tedavi edilebilir. *Homo sacer*'i tartışırken doğal olarak Durkheim'in "kutsal" anlayışıyla hesaplaşmaktadır. Agamben'in "kutsal" anlayışı Durkheim'in işlevselci "kutsal" okumasından farklıdır. Agamben'e göre Durkheim'in işlevselci okuması kutsalın doğası konusunda kafa karışıklığına neden olur. Üstelik Agamben'e göre kutsal, modern okumalarda belirsizleşir. Kutsalın gerçek doğası, onun kökenlerine yönelik arkeolojik araştırmalarla ortaya çıkarılmalıdır. Kutsalın mahiyeti ve işlevi dikkatli okunarak anlatıldığında *homo sacer* göstergesi daha iyi anlaşılır. Bu nedenle Agamben, moderniteyle birlikte kutsalın doğasında bir belirsizliğin ortaya çıktığını düşünmektedir. Tüm modern okumalar kutsalı muğlak hale getirir. Kutsalın daha iyi yönetilebilmesi için kutsal kavramında icranın önemi üzerinde durulmaktadır.

Agamben'in egemenlik anlayışı beklendiği gibi liberal okumalardan oldukça farklıdır. Hatta egemenlik fikrini radikalleştiriyor gibi görünür. Bir yandan kriz anını doğru bir şekilde konumlandırmak için Schmitt'in kavramsal-laştırmasına başvurur, diğer yandan da Nietzsche'nin Bataille üzerinden egemenlik okumasından yararlanır. Nitekim Agamben'e göre *homo sacer* herkesin karşısında kendini baskın hissedebileceği bir figürdür. Agamben beden siyasetinin demokrasinin temel metinlerinin temelini oluşturduğunu düşünür. Öte yandan ülkelerinin toplumsal yönünü ele alarak biyopolitikayı temel teorik araç kutusu haline getirir. Üstelik biyopolitikanın kampların en iyi modeli olduğunu düşünür. Bu nedenle kamp uygulamalarıyla ilgilenmek-

tedir. Genel olarak güncel durumu değerlendirse de modernlikle hesaplaşma içindedir. Ayrıca Agamben'in ele aldığı olayların tamamı bir kriz ilişkisidir.

2.3. *Homo Sacer*

Agamben Roma hukuk düşünce tarihinin karanlık figürü, “*homo sacer*-kutsal insan” ile ilahi hukuk ve beşeri hukuk alanları arasındaki sınırları aydınlatmaya çalışarak aslında bu figürle mevcut siyasal yapıyı açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. *Homo sacer*, eski Roma’da ceza alarak toplum tarafından dışlanan, toplumun dışına sürülen ve herhangi biri tarafından öldürülebilir ama dini bir amaç için adanamayacak olan kişidir. Bu açıdan *homo sacer*, bir suçtan halk tarafından yargılanarak infaz edilen ve kendisini infaz edenlerin cinayetle suçlanmadığı kişidir. Hem hukukun hem dinin koruması ve kurallarının dışında bir belirsizlik alanında kalmıştır. *Homo sacer* artık topluma ait olmama haliyle dışlanarak içselleştirilen, öldürülebilir şekilde tekrar içine dâhil ettiği kişidir (Askofare, 2004: 197). Dolayısıyla *homo sacer*’in uğradığı şiddet hem dünyevi hem ilahi alandan dışlanarak maruz kaldığı şiddet olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece bu iki alanın da dışında kalan belirsizlikle, *homo sacer*’in hayatının zapt edildiği bir egemenlik alanı da ifade edilmektedir. Bu şekilde bir kutsal insan yaratmak için egemenin yasaklamasıyla ilk yaptığı şey hem onu mutlak bir terk edilmeye bırakması hem de ondan çıplak hayat üreterek kendi iktidarına tabi kılması olacaktır (Agamben 2020: 103-105).

Egemen ile *homo sacer*, siyasal alanın sınırlarını çizen bir eylem biçimi olarak ikisinin de istisna oldukları noktada birleşmektedirler. “Egemen, karşısında bütün insanların potansiyel *homines sacri* olduğu kişidir” (Agamben, 2020: 114). Böylece cezalandırılmayan öldürme ya da şiddet, siyasal düzene dâhil edilen bir istisna durumuyla herkesin şiddete/öldürülmeye maruz kalabileceği egemen iktidarın oluşmasını sağlayan bir siyasal yapının özelliği haline gelmektedir. *Homo sacer*, yani hukukun korumasının dışında kalan insanlar, çıplak hayat formunda yaşamak durumunda kalsalar da *homo sacer* ile “çıplak hayat” aynı şey değildir. *Homo sacer*, *bios*’tan *zoe*’ye “düşürülmüş”, *biosu* alınarak çıplak hayat olarak bırakılmış olandır (Askofare, 2004: 198). Agamben burada Orta Çağ figürlerinden “kurt-adama” atıfta bulunarak “yasaklı hayata” bir örnek sunmaktadır. Yarı insan yarı hayvan olan bu figür arada sıkışıp kalmışlığıyla, belirsizlik ve geçiş eşiğinde olmasıyla *homo-sacer*’in hukuk tarafından dışsallaştırılması ve içselleştirilmesi örneğini yansıtmaktadır (Agamben, 2020: 130). Agamben’e göre, siyaset ve biyoloji arasındaki ilişki modern öncesi dönemden süregelen bir devamlılık

halindedir. Antik Yunan'da da ev hayatı ile kamu hayatının birbirinden net bir şekilde ayrıştırılmış olmasının neticesinde siyasal yaşam, biyolojik yaşamı egemenliği altına almıştır. Günümüzde ise kamusal alanın tamamıyla biyolojinin kontrolü altında olmasıyla modern siyaset bir biyopolitikaya dönüşmüştür (Agamben, 2020: 136). Modern iktidar, kutsal kabul ettiği insan hayatını hukuk kurallarıyla koruma altına alırken istisna hali ile bu hayatı her an öldürülebilir kılmaktadır (Karsenti, 2009: 371).

2.4. Kamp

“Kamplar yeryüzü tarihinin en mutlak insanlık dışı koşullarının gerçekleştiği yerlerdir” (Agamben, 2020: 198) ve “istisna durumunun kurala dönüşmeye başladığı zaman açılan mekandır” (Agamben, 2020: 201). Kamp normal hukuksal düzenin dışında olmakla birlikte kampa alınarak dışarıda tutulan şey tam da dışlanmak suretiyle içlenmektedir. Kamp, hukuk ve gerçeğin birbirine geçtiği, kural ve istisnanın birbirine karıştığı, bireylerin her türlü statü ve haklarından sıyrılarak çıplak hayatlara indirildiği, egemenin siyasi kararlarını uygulandığı biyopolitik bir beden haline geldiği bir siyasal paradigma, dolayısıyla istisnai durumun kural olarak gerçekleştiği yerdir (Agamben, 2020: 203). Kamp normal hukuk düzenin dışında yer alır ancak dışarıda duran bir istisna olarak tam da sistem içinde bulunur. Hukukun ve gerçeğin birbirine geçtiği noktada çıplak hayat eşik haline dönüşmekte ve egemenin siyasi kararlarını uygulandığı biyosiyasal bir beden haline gelmektedir. Benveniste'nin deyimıyla kurban, yaşayanların dünyasından ayrılarak kutsal kılınmaktadır: “iki dünyayı birbirinden ayıran eşikten atlamasını sağlamak gerekiyor ki öldürmekteki maksat da budur” (Agamben, 2020: 85). Bu biyosiyasal çıplak beden üzerinden ise egemenliğin hükümranlığı sağlanmaktadır.

Biyopolitika ile modern devletler, hem hayata hem ölüme hükmettiklerinden dolayı bir hayat ve ölüm siyasetinden bahsetmek mümkündür. Bu ikisinin birbirinden ayrılması gittikçe güçleşmekte, aralarında (varsa) sınır oldukça silik ve hareketli bir hale gelmektedir. Bu hareketlilik, egemenin hüküm alanlarını genişleterek onun siyasal hayat alanıyla sınırlı kalmadan bilimsel, teknolojik, tıbbi ve hatta dini birçok alana doğru genişleyip nüfuz etmesini sağlamaktadır (Agamben, 2020: 143-147). Günümüzde biyopolitikanın etkisi ile hayat ve ölüm artık bilimsel değil, siyasi kavramlardır. Bu iki kavram arasındaki sınırları hareketlidir ve gittikçe daha çok iç içe geçmektedir (Agamben, 2020: 196). Örneğin, hastanelerde bitkisel hayatta bulunan kişilerin hangi durumda hala hayatta, hangi durumda ölmüş olduklarına karar verme hakkını egemen, biyopolitika ile elde etmektedir. Ne ölü ne

canlı olma hali, bu belirsiz ve muğlak alan bir istisna hali yaratmakta ve takdiri de egemene kalmaktadır. Bu şekilde günümüz modern siyasetinde ölüm ve hayat artık siyasetin alanına dâhil edilmektedir (Agamben, 2020: 191-197).

Modernliğin temel biyosiyasal yapısı, ilk hukuksal ifadesini “yaşanmaya değmeyen hayatlar” ile ilgili ötenaziyi savunan bir kitapçıkta bulmaktadır (Agamben, 2020: 164). “Yaşanmaya değmeyen hayat” kavramı “egemen iktidarın temelini oluşturan öldürülebilir ama kurban edilemeyen kutsal hayatın en uç halini aldığı bir siyasal kavramdır” (Agamben, 2020: 170). Kampta hayata değer biçerek hayatı siyasallaştırmak için hayat ve ölüm arasındaki eşliğin belirlenmesini gerektirmektedir. Ulus devletlerde “tebaa” doğum ile “vatandaşa” dönüşünce çıplak hayatın kendisi egemenliğin doğrudan taşıyıcısı haline getirilmekte ve sadece vatandaş olarak haklara sahip olunabilmektedir. Bu durumda vatandaşlık bireylerin ellerinden alınca geriye sadece çıplak bedenler kalmış olmaktadır (Agamben, 2020: 155). Bundan dolayı Nazi Almanyası’nda Yahudilerin öldürülmeden önce vatandaşlıktan çıkartılması önemliydi (Nikolopoulou, 2000: 132).

Nazilerin toplama kampları ölüm üzerinden siyaset yapılan birer siyasal mekandırlar. Bu kamplarda bireyler istisna konumundaki birer *homo sacer*’e, cinayet işlemeksizin öldürülebilir birer çıplak bedene indirgenmekte, ölüm ve hayat, içeri ile dışarı arasındaki sınır bölgeye yerleştirilerek maruz kaldıkları şiddetin hem niteliği hem de niceliği ile modernliğe özgü biyopolitikanın karakterinin kanıtlarını ortaya koymaktadır. Hayatın, devletin hukuk düzeyinde içlenerek dışlanması ile oluşturulan bu eşik/sınır bütün insanların hayatına ve vatandaş olmalarının içine girme noktasına gelerek tüm canlıların biyolojik bedenine yerleşmiştir (Agamben, 2020: 163-169). Biyosiyasetin en yoğun şekilde uygulandığı, istisna olarak görülmüş olan kamplar bugün modern devletlerin bir gerçeği, genel kuralı haline gelerek halkını korumak gerekçesiyle anayasal olarak korunan kişisel özgürlük, ifade ve toplanma özgürlüğü, özel hayatın gizliliği maddelerini süresiz askıya alıp istisna durumunu kurala dönüştürerek tüm ülkeyi içine alacak bir kamp alanı yaratabilir (Agamben, 2020: 199-201).

2.5. Agamben’in Modernlik Eleştirisine Katkıları

Agamben’in düşünceleri genel olarak eleştirel teori ve yapısalcı düşünce etrafında şekillenir. İlk ilgi alanlarından biri olan estetik tartışmasını eleştirel teorinin iki önemli figürü olan Benjamin ve Adorno’nun yanı sıra Heidegger’den ilham almıştır. Çünkü teknik üretim, yeniden üretilebilirliği ve ya-

bancılışmayı doğurur. Dolayısıyla üretimin teknik ve teknolojik üretim olarak fakültelere uygunluğu kültürel üretimin çehresini değiştirmektedir. Kültürün yeniden üretilebilirliği nedeniyle insanoğlu gün geçtikçe *poiesis*'e yabancılaşmaktadır.

Agamben'in *Homo Sacer*'inde bir kriz durumu vardır. Agamben'e göre Batı'da siyasal olana yönelik nihilist bir durum artık önlenemez bir biçimde tüm yaşamın temel gerçekliği haline gelmiştir. Siyaset tam olarak gösterilemeyen ve kullanılabilen bir sahne halindedir çünkü siyasal makine, siyasal makinenin kendisi olmuş, egemenlikler arası ilişkiler ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla Agamben'in "Homo sacer" projesiyle Batı siyasi ufkuna bir müdahale söz konusudur. Ayrıca içinde bulunduğu nihilist durum da bir krize işaret etmektedir. Çünkü anlam kaybı vardır. Siyasalın ayırt edici özellikleri her geçen gün zeminini kaybetmektedir. Bu irtifa tarihinin yeni, özgün ve radikal bir okumasını yapmak gerekmektedir. Bu nedenle geride bırakılan ve satır aralarında daima ihmal edilen yerlerin ön plana çıkarılması gerekliliği söz konusudur.

Agamben sistemin çağdaş konumu üzerinden Batı'nın nihilizmine yol açan çatlakları teşhis etmektedir. Sanat eseri üretim fakültelerinde oluşan parçalanmadan nasibini alır. Agamben'e göre sanat eseri yalnızca kendine gönderme yapmalı ve eksiksiz olmalıdır. Çünkü bir sanat eseri başlı başına bir sanat eseri olduğu için anlamlıdır. Sanat eseri, sanatçının kendi özünü canlı bir şekilde şekillendirerek aktarılabilmesi ve çıkarılabilmesi açısından önemlidir. Tüm bunlardan yola çıkarak Agamben, Marx'ın yabancılaşma tartışmasını hatırlatacak şekilde sanatın ve doğanın ışıltısını ön plana çıkartmaktadır. Doğa sanata dönüşmeli, sanat da doğaya dönüşmelidir. Yapılması gereken, sanatçıda ve sanat eserinde gerçek bir *poiesis*'in kurulmasıdır. Böylece izleyici bu yaratımın önünde başka bir şeyin ortaya çıkma ihtimalini hissedebilecektir. Bu nihilist durum Batı'nın temel krizidir. Çünkü bu bir üretim ve yabancılaşma krizidir.

Agamben'in "Homo sacer" projesinde ana tartışma, krizlerin saklanması ve anlamlandırılması üzerinedir. Bu nedenle şiddet ile hukuk, devlet ile bireyler, siyaset ile biyopolitika arasındaki ilişkiyi tartışmaktadır. Biyopolitika okumasının Agamben için iki anlamı vardır. 1. Foucault gibi, iktidar pratiklerindeki değişim, daha iyi ücretler için önemli bir analiz aracıdır. 2. Kimliği derinleştirmektedir. Agamben dil vurgusunu da azaltmaz. Hatta din ve hukukun temel olarak dil tarafından kurulduğunu savlar. Böylece dil pratikleri üzerinde şekillenen teolojik tortular sayesinde istisna hâlinin yaratıldığını ve devam ettiğini ifade eder. Dil üzerine yaptığı vurgu aynı zamanda farklı bir

yaşam biçiminin potansiyeline ışık tutar. *The Use of Bodies*'de post-Marksist düşünce için mesai harcar. Bu eser ayrıca işlevselci yaklaşımların bir eleştirisi mesabesinde. Burada politika düşünürü yerini ontoloji filozofuna bırakır. Bütün bunlar dikkate alındığında Agamben'in kriz ufkuna sahip olduğu görülmektedir. Çağdaş durumda insanı bütünüyle saran biyopolitik makinenin karamsar bir tablosunu çizen Agamben'in farkındalığı onun trajik yanını ortaya koyar. Trajiktir çünkü bunun sebep olduğu nihilizm oldukça derindir. Ancak tekillikler üzerinden kurguladığı komünizm fikri yani mesiyani düşüncesi trajik olana ürettiği bir formüldür. Bu yüzden kriz durumunun altını çizerek istisna hâlini gösterir ve çelişkileri artırmak ister.

3. *Homo Sacer*'e Yönelik Eleştiriler

Agamben'in çok kapsamlı *Homo Sacer* projesi, pek çok konuyu, olguyu ve kavramı içine sığdırmaya çalışması ve radikalliği nedeniyle eleştirilere konu olmuştur. Agamben'in projesinin güçlü eleştirmenlerinden biri siyaset teorisyeni Ernesto Laclau'dur. Laclau'nun eleştirilerinin birkaç boyutu vardır. Bunlardan ilki egemenlik ile yasak arasındaki değişimlerdir. Laclau, Agamben'in içerisi ile dışarı arasındaki bağlantısının yasaklamayla ilgili olduğunu düşünmektedir. Laclau'ya göre Agamben içerisi ile dışarı arasındaki gerçek evrenselliği görememektedir. Bu nedenle sürekli olarak istisna hali okur. Ancak Schmitt'te kelimenin tam anlamıyla istisna hali, çözümün içeriden ve dışarıdan sorunun tanımlanmasına olanak vermektedir. Öte yandan Laclau'ya göre Agamben'in detaylarında “zoe” ve “bios” sıralamasında temel bir ayrım yapılamaz. Çünkü “zoe sadece bir soyutlamadır.” Canlılar sadece “zoe” veya “bios” a sahip değildir; “bios” ta da “zoe” bulunur. Laclau'ya göre aslında soyut olan kavramlar, Agamben'in düşüncesinde varlık kiplerine dönüşmektedir. Dahası Laclau, Agamben'in kamp teşhisini modernliğin *nomos*'u olarak radikal bulmakta; modern birikimin özgürleştirici olanaklarının bütünsel bir reddi olarak değerlendirmektedir. Laclau'ya göre modernitenin özgürleştirici yönlerinin görülmemesi, Agamben'in mesajının siyasi nihilizm olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla Agamben'in okuması siyasetin ötesinde bir duruma işaret etmektedir (Laclau, 2015).

Benzer bir eleştiri Jacques Derrida'dan gelmektedir. 2001 ve 2002 yıllarında seminerlerden oluşan *Canavar ve Hükümdar* kitabında Agamben'in egemenlik anlayışına yönelik eleştiriler yer almaktadır. Eleştirilerinin temeli Laclau'nunkine benzemekle birlikte Agamben'in “zoe” ile “bios” arasındaki derlemesinin sorunlu olduğuna dikkat çekmektedir. Derrida'nın Aristoteles okuması, Agamben'in, biçimlendirilmiş sınırı ifade eden “zoe” ve “bios” rejimindeki orijinal politik görünürlük karşısında tüm anlatıyı açığa

çıkarmak kadar derine inme iddiası üzerinde durur. Derrida'ya göre Agamben, “zoe” ve “bios”un beyanında ısrar ederek, eleştirdiği egemen dışlama/yasaklama ilişkisini bizzat yeniden üretmektedir. Tüm bunların yanı sıra Agamben'in biyopolitikanın hem modernitenin bir unsuru hem de bir bütün olarak Batı siyasetinin kökeninde yer aldığı yönündeki iddiaları çelişkilidir. Derrida'ya göre Agamben'in bu iddiası onun hükmetme arzusuna işaret etmektedir; aslında ilk gören, haber veren, hatırlatan olmak istemektedir. Derrida'ya göre Agamben'in çıplak yaşamı “modernitenin tamamlanma olayının varlığı ve aynı zamanda çok eski zamanlardan beri hep böyle olduğunu ilk hatırlayan olmaktır.” düşüncesine dayanmaktadır (Derrida, 2009).

Agamben'e yöneltilen eleştirilerden biri de Foucault'nun Almanya'daki önemli destekçilerinden Thomas Lemke'ye aittir. Lemke'ye göre Foucault ve Agamben'in biyopolitika anlayışları birbirinden farklıdır. Foucault'ya göre biyopolitika modernitenin derinliğini oluştururken, Agamben'in anlayışında zaten var olan bir olgunun radikal değişimine işaret etmektedir. Yani Foucault kendi soykütüğü araştırmasına uygun olarak tarihte biyopolitik insanlara yönelik bir kopuş olduğunu göstermektedir. Ancak Agamben'e göre biyopolitik bölgenin temel kimliklerinden biridir. Hükümdarın en acil özelliği *homo sacer*'in ortaya çıkmasıdır. Lemke'ye göre bu durum Agamben'in mevcut hukuki-söylemsel düzene bağlı olduğunu göstermektedir. Sonuçta Lemke, Foucault'nun modern biyopolitikayla ilgili önermesinin doğru olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla Foucault'nun önerisini takip ederek, modern biyopolitikayı doğru bir şekilde teşhis edebilmek için hukuki-söylemsel güç ayırımını ifade eder. Öte yandan Lemke'ye göre Agamben karmaşık bir tablo sunar. Günümüzün asıl tehlikesi, Agamben'in de işaret ettiği gibi, yönetimin kendiliğinden ortaya çıkmamasıdır; tehlikenin asıl kaynağı kişiselleştirme ve liberalleşme politikalarıdır (Lemke, 2005).

Lotte List, Agamben'in son zamanlarda artan etkisine Schmitt ve Benjamin'i kendi bölgelerinde okumadan, özgürleştirici bir eleştiri anlayışıyla karşılık vermiş; Agamben'in ikili bir yanlış anlama içinde olduğunu belirtmiştir. Bu çifte yanlış anlama, Schmitt'in biçimsel ve Benjamin'in Schmittian indirgemesidir. Listeye göre Schmitt'in biçimsel indirgemesi, modern hukuku Alman hukukunun egemenlik okumasının ana odağı olarak görmesi gerçeğinden farklılık göstermektedir. Nitekim Schmitt'in egemenlik anlayışındaki kararcılık, hukuk yapma yollarından biridir ve modern ülkelerdeki gelişmelere göre geliştirilmiştir. Yani Schmitt'in sermayesi azaltılmıştır. Ancak Agamben'in Schmitt okuması pek çok destek almaya ve siyasetin biçimine uyum sağlamaya devam etmektedir. Üstelik List'e göre Agamben,

Schmitt'in *The Nomos of the Earth* adlı çalışmasının başarısını da görmezden gelmektedir. Bunun üzerine Agamben, tıpkı Schmitt'in egemenlik anlayışına yaklaştığı gibi, Benjamin'in egemenlik okumasına da biçimsel olarak yaklaşmıştır. Nitekim Benjamin'e göre istisnai bir durumla karşı karşıya kalan hükümdar kendi topraklarında kalmaya zorlanmakta ve dolayısıyla hukuku da kendisiyle birlikte düşmektedir. Aslında Almanya'nın I. Dünya Savaşı'ndaki yenilgisiyle dağılan siyasi istikrarsızlık ve ekonomik gelişmelere örnek teşkil edebilir. Bu açıklama Benjamin'in şiddet konusundaki varlığıyla örtüşmektedir. Aslına bakılırsa böyle bir zayıflama dağılımı, mitsel zayıflamanın durmasına neden olan saf yoğunluklarda da ortaya çıkabilir. Benjamin, bu materyalist okumanın Agamben'in elinde biçimsel bir okumaya dönüşmesine ve nihilizmin yoluna girmesine izin verir. List'e göre Agamben'in materyalist olmayan Benjaminici şiddet ve egemenlik okumasının ana muhatabı Muselmann'dır. Agamben'in biçimsel ve tarih dışı okumasında Benjamin esasen pasif direniş ve devrimci bir proje üzerinden etkisizlik olarak bölünmüştür (List, 2021).

Sonuç

Agamben'in evinde sanata olan ilgisi, gençlik yıllarında yaşadığı tanışmalar ve dostluklar onun entelektüel serüveninin durak noktalarıdır. Teorik olarak çeşitli ilgi alanlarına sahip olmanın kökleri gençliğine dayanmaktadır. İlk yıllarında sanatta postmodern yaklaşımların hâkimiyetinden hoşnutsuzluk duyması, Benjamin ve Heidegger'in etkisi üzerine düşünmesine neden olmuştur. Özellikle düşüncelerin ifade edilmesinde biçimin önemli ve gerekli olduğu düşüncesi de bu yıllara dayanmaktadır. Öte yandan 68 Olayları patlak verdiğinde kendisine teorik ve eleştirel zenginlik kazandırmak için Arendt'i okumaya başlaması Agamben'in entelektüel arayışının sürekliliğini gösterir. İtalya'da 68 Olaylarının uzun sürmesi, genel olarak İtalyan yetenekleri ve özel olarak Agamben için hem parçaların hem de zenginliklerin çoğalması anlamına gelmiştir. İtalyan yazar Italo Calvino ile gelişen dostlukları, Agamben'in hayatında edebiyatın daha derinlerde kendine yer bulmasını sağlamıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Avrupa'da çeşitli krizlerin yaşanması küreselleşmeden sonra dünyada en önemli olgunun mülteci statüsü olduğunu düşündürmektedir. Arendt'in mülteci statüsü okumasına ilişkin küresel değerlendirmeler bu yıllarda yazdığı "İnsan Haklarının Ötesinde" başlıklı makalesinde, günümüz koşullarında mülteci statüsünün klasik ulus-devletin sınırlarını aşındıran temel bir mesele olduğunu belirtmektedir. Mültecilerin varlığına rağmen, bölünmüş Avrupa'daki durumların karşılaştığı

veraset sorunları, Agamben'in moderniteyi yeniden okumasına yön veren olaylardır. Böylece bu çalışmanın temel motifi olan *Homo sacer* projesini üretmeye çalışmıştır.

Agamben'in tüm süreçlerinin göze çarpan özelliklerinden biri ikili yapılarıdır. Egemenlik ve iktidar ya da yönetim ve iktidar gibi ikiliklerin birbirlerine eklendiklerini ortaya çıkarır. Bu ikilikler açık ve potansiyel olarak işaretlenmiştir. Yani Agamben, tüm ilişkilerin ve Batı siyasetinin temel çalışma sistemi olan bu ikiliği çözmek istemektedir. Bu durumda politik teolojiyi veya ekonomik teolojiyi kullanır. Agamben'in temel arzusu, kural koyma olarak yetkilendirme ile güç ve otoriteyi kullanan *potestas* arasındaki mesafeli yapıyı ortaya çıkarmaktır. Çünkü modern dünyada kural koyma geri plandadır. Bu geri çekilme Batı'nın iki kutuplu makinesi tarafından sürdürülmektedir. Hâkim rakiplerde kuralsızlık herkesin *homines sacri* olması yolundadır. Agamben'e göre otorite krizi olarak belirlenen bu durum, bedenin siyasetin merkezi haline gelmesiyle kalıcı hale gelir.

Bu eserin, Hannah Arendt'in ve Michel Foucault'nun totaliteryanizm ve biyopolitika üzerine çalışmalarına bir katkı, devam, tamamlama niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür (Askofare, 2004: 200). Modern biyopolitikanın yeniliği, biyolojik verinin doğrudan siyasal olması ve siyasal olanın da doğrudan biyolojik veri olarak görülmesinde gizlenmektedir. Totaliter devletlerin temel karakteri hayatın siyasallaştırılmasıdır (Agamben, 2020: 177, 145). Agamben, hayat ve biyopolitika arasındaki ilişkileri, eski Roma hukukunun tarihi bir figürü olan "*homo sacer*-kutsal insan" kavramı üzerinden temellendirirken, şiddet, kurban etme ve kutsal kavramlarının ve uygulamalarının antropolojik ve dini bağlantılarını da incelemektedir. Egemen güçlerin "iyiliğini" sağlamak ve korumakla mükellef olduğu vatandaşlarını istisna hali aracılığıyla hukukun hem içinde hem dışında konumlanabilmesinin sağladığı hakla bireyleri nasıl bir anda *homo sacer*'e çevirebileceğini ifade etmektedir. Bireye tanınan yasal haklar elinden alınarak *bios*'tan *zoe*'ye düşmesine/gerilemesine, "çıplak hayat" olarak kalmasına sebep olunabilir. Agamben'e göre temel sorun hukuk ve istisna arasındaki ilişkinin kavramsallaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Egemenin mutlak tahakkümünü meşru kılan, siyasetin çıplak hayat alanı yahut kampa dönüşmesidir. Olağanüstü halin daimi ve hukuk dışı bir hale gelmesiyle bugün hayatın dev bir toplama kampına dönüştüğünü ifade etmektedir. Tüm bireylerin her an hakları ellerinden alınarak *homo sacer*'e çevrilmesi, çıplak hayata indirgenmesi ve cezasız öldürülebilmesi söz konusudur.

Ortak siyasal kategoriye paylaşımları açısından kamplarda bulunan insanlar ve hastanelerde koma halinde bulunan insanlar özünde bu bakış açısıyla birbirinden farksızdır ve hepsi de hukukun kararlarına, merhamet veya cezalandırmasına tabidir. Bu noktada günümüzde ülke sınırlarını koruyan sınırların yüksek duvarlarla çevrilmesi, azınlıkların maruz kaldıkları tutumlar, Suriye’de meydana gelen iç savaşın ardından kampların ve mültecilerin bu kadar çoğalması, terörle mücadeleye karşı Guantanamo askeri cezaevi, havaalanlarında “*zone d’attente*-bekleme alanları” gibi birçok örnek Agamben’in vurgulamış olduğu konular daha da önem kazanmaya başlamıştır. Bahsedilen bu alanlarda geçerli olan artık hukuk kuralları değil o alanın egemeni/hükümdarının (polis) belirlediği ve onun insafına kalmış olan tutum ve kurallardır. Agamben’e göre bu çalışmanın sonunda üç temel sonuca değinmek mümkündür. Buna göre ilk siyasal ilişki yasaklama ilişkisi- dir (dışarı ile içeri, dışlama ile işleme arasındaki belirsizlik mıntıkası olarak oluşan istisna durumudur), egemen iktidarın temel etkinliği, *zoe* ile *bios*’un eklemlediği eşik olarak çıplak hayatı üretmektir ve bugün Batı’nın temel biyosiyasal paradigması şehir değil kamptır (Agamben, 2020: 209, 215).

Kaynakça

- Agamben, Giorgio (2017). *Autoritratto Nello Studio*. Milano: Nottetempo.
- Agamben, Giorgio (2020). *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. Çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Askofare, Sidi (2004). “À propos de État d’exception, Homo sacer de Giorgio Agamben”. *L’en-je lacanien*, 1: 193-205.
- Benjamin, Walter (2014). “Şiddetin Eleştirisi Üzerine”. Çev. Ece Göztepe, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*. Ed. Aykut Çelebi. İstanbul: Metis Yayınları.
- Derrida, Jacques (2009). *The Beast and the Sovereign, Vol.1*. Trans. Geoffrey Bennington. Eds. Michel Lisse et al. Chicago: The University of Chicago Press.
- Derumeaux, Pierre (2010). *Norme et exception chez Giorgio Agamben: un philosophe face à l’Etat de droit*. Master’s Thesis. Grenoble: Université Pierre Mendès France.
- Genel, Katia (2004). “Le biopouvoir chez Foucault et Agamben”. *Methodos. Savoirs et textes*, 4: 1-25.

- Hardt, Michael (1996). "Introduction: Laboratory Italy". *Radical Thought in Italy: A Potential Politics*. Eds. Paolo Virno & Hardt Negri. Minneapolis & London: University of Minnesota Press, 1-12.
- Karsenti, Bruno (2009). "Agamben et le mystère du gouvernement". *Critique*, 5: 355-375.
- Laclau, Ernesto (2015). "Bare Life or Social Indeterminacy?". *Ernesto Laclau: Post-Marxism, Populism and Critique*. Ed. David Howart. London: Routledge.
- Lemke, Thomas (2005). "A Zone of Distinction: A Critique of Agamben's Concept of Biopolitics". *Critical Practice Studies*, 7(1): 3-13.
- List, Lotte (2021). "Political Theology and Historical Materialism: Reading Benjamin against Agamben". *Theory, Culture and Society*, 38(3): 117-140.
- Nikolopoulou, Kalliopi (2000). "Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life". *Substance*, 93(1): 124-131.
- Schmitt, Carl (2016). *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*. Çev. A. Emre Zeybekoğlu. Ankara, Dost Kitabevi.
- URL-1. Sofri, Adriano (1985). "Intervista Agamben". <https://ariemma.wordpress.com/2012/10/14/adriano-sofri-intervista-giorgio-agamben-1985/> Erişim:18.04.2024).

"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship or publication of this article.*